

3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

DOI:10.35774/app2023.01.135
УДК 347.921(477)

Бачинська Наталія,
викладач кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету, адвокат

Сампара Надія,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету, адвокат

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ УЧАСНИКАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджено зловживання процесуальними правами учасниками цивільного судочинства, які становлять повноцінне правопорушення, наслідком якого є ускладнення доступу до правосуддя та затягування процесу.

Ефективність судового захисту залежить не лише від досконалої процедури розгляду справ, а й від поведінки учасників процесу, добросовісного здійснення ними своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків. Протягом останніх років у цивільному процесі України масового характеру набуло таке негативне явище, як недобросовісне використання сторонами та третіми особами наданих законом процесуальних прав. Встановлення зловживання процесуальним правом на оскарження судового рішення є оціночним та залежить від розсуду суду.

Зроблено висновок, що закріплення у цивільному процесуальному законодавстві заборони зловживання процесуальними правами є суттєвим кроком на шляху до підвищення ефективності цивільного процесу. Вод-

© Наталія Бачинська, Надія Сампара, 2023

ночас варто звернути увагу на визначеність та характеристики дій, що можуть бути кваліфіковані як зловживання процесуальними правами, з метою їх відповідності національному та міжнародному законодавству, а також однаковому тлумаченню норм у правозастосовній практиці.

Ключові слова: зловживання процесуальними правами, зловживання цивільними матеріальними правами, права та обов'язки сторін, принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, відповідальність за зловживання процесуальними правами.

Bachynska N., Sampara N.

Abuse of procedural rights by participants in civil proceedings

The article is devoted to the abuse of procedural rights by participants in civil proceedings, which is a full-fledged offense, resulting in complicated access to justice and delaying the process.

The article is devoted to the abuse of procedural rights by participants in civil proceedings, which is a full-fledged offense, resulting in complicated access to justice and delaying the process.

The problem of abuse of procedural rights has been and remains quite relevant for the national science and practice, because the correct and timely consideration and resolution of civil cases in conditions of procedural bad faith becomes an extremely difficult task. The Civil Procedure Code of Ukraine in the new edition for the first time among the basic principles of civil proceedings enshrined the provision on the inadmissibility of abuse of procedural rights, defined the actions of persons that can be qualified as abuse, and also provided a mechanism for combating such a negative phenomenon.

Abuse of procedural rights is a rather subjective and evaluative concept. At the same time, it should be emphasized that the abuse of the right should be considered as a procedural offense only if a causal link between the abuse and the harm caused (establishment of certain risks) to another party to the case is established.

The introduced innovations are quite appropriate, but they are not free from shortcomings, given the inclusion of the most common situations of abuse of civil procedural rights and at the same time ignoring more complex ways of abuse (implicit abuse (for example, abuse of judge's recusal or filing several different in content/subject claims regarding the same legal relationship), as well as the fact that judges currently do not apply the articles sufficiently.

The author concludes that enshrining the prohibition of abuse of procedural rights in the civil procedural legislation is a significant step towards improving the efficiency of civil procedure. At the same time, attention should be paid to the certainty and characterization of actions which may be qualified as abuse of procedural rights, with a view to their compliance with national and international legislation, as well as to the uniform interpretation of the rules in law enforcement practice.

Keywords: abuse of procedural rights, abuse of civil substantive rights, rights and obligations of the parties, principle of inadmissibility of abuse of procedural rights, liability for abuse of procedural rights.

Постановка проблеми. Проблема зловживання процесуальними правами все ще доволі актуальна для вітчизняної науки та практики, адже правильний і своєчасний розгляд, а також своєчасне вирішення цивільних справ в умовах процесуальної недобросовісності набуває статусу дуже складного завдання. Тому варто звернути увагу на те, що Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у новій редакції вперше серед основних засад цивільного судочинства виділив положення щодо неприпустимості зловживання процесуальними правами, а також визначив дії осіб, які можуть бути трактовані як зловживання. У кодексі, відповідно, передбачені певні механізми боротьби із таким негативним та поширеним сьогодні явищем. Донедавна суд був доволі обмежений у можливостях впливу на недобросовісну поведінку учасників процесу, а отже, законодавче врегулювання питання заборони зловживання процесуальними правами надасть можливість забезпечити дисципліну учасників процесу та сприятиме правильному та своєчасному розгляду і вирішенню цивільних справ [1, с. 18].

Тому важливо окреслити основне завдання судів, яке полягає у правильному визначенні певних дій учасників цивільного процесу як зловживань цивільним процесуальним правом. Саме завдяки встановленню правильних стандартів можна відрізнити зловживання процесуальними правами від добросовісної поведінки учасників процесу та уникнути таких наслідків, як неналежне притягнення до відповідальності чи порушення закону. Право на справедливий суд – одне з найбільш поширених питань, з якими стикаються суди у своїй безпосередній діяльності. Варто зазначити, що інше питання полягає в розмежуванні зловживання цивільними процесуальними правами та зловживанням цивільними матеріальними правами, оскільки порушення кожного виду порушення має абсолютно різні правові наслідки, тому воно також може становити порушення права на справедливий суд, яке згадано вище [2, с. 27].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика щодо зловживання процесуальними правами, а також їхнього нормативного закріплення є однією із найбільш дискусійних у правовій науці.

Дослідниками даного явища свого часу були такі вчені-процесуалісти, як М. М. Агарков, В. В. Бутнев, С. С. Бичкова, М. Л. Гальперін, В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, А. В. Юдін та ін.

Мета дослідження – визначення юридичної природи зловживання цивільними процесуальними правами, а також ґрунтовне виокремлення наявних проблем правового забезпечення, обґрунтування ефективних шляхів подолання та ефективній протидії проявам зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: розкрити поняття «зловживання цивільними процесуальними правами», визначити його сутність та юридичну природу; окреслити особливості та проблеми, які виникають у процесі розгляду судом справ, що пов'язані зі зловживанням цивільними процесуальними правами; дослідити протидію виявам зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як неодноразово наголошувалося, зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві в нашій країні було і є дуже поширеним. Хоча це явище має давню історію, лише нещодавно держава почала приділяти увагу та регулювати пов'язані з ним питання.

Зокрема, Цивільний кодекс України у новій редакції 2017 р. визначається як один із найважливіших нормативно-правових актів, що регулюють зловживання цивільним процесуальним правом. З цієї точки зору зловживання такими правами фактично є новелою цивільного судочинства. Тому можна зазначити, що саме тому вона детально вивчається і досліджується. Останніми роками питання про існування цього довготривалого явища залишається відкритим. Це пов'язано з тим, що конституційні права громадян України, в т. ч. право на справедливий суд, будуть порушені, якщо держава не зверне належної уваги на це явище.

Насамперед варто зазначити, що статтею 27 ЦПК України визначено процесуальні права та обов'язки учасників справи, а частиною третьою цієї статті учасники зобов'язані добросовісно виконувати свої дії. Статтею 44 ЦПК України визначено, що зловживання процесуальними правами неприпустимі. Таке зловживання потрібно розуміти як порушення правил цивільного судочинства. Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (Цивільний процесуальний кодекс України, стаття 2). Учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно здійснювати свої судові права та не зловживати своїми судовими правами. [3].

Термін «зловживання правом» вперше було введено у цивільному процесуальному законодавстві Швейцарії, а конституційну заборону зловживання правом вперше закріплено у видатній пам'ятці конституційного права Франції – Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Право Київської Русі оперувало не терміном «зловживання правом», а поняттям «недобросовісність», яке за змістом збігалося із сучасним розумінням поняття «зловживання процесуальними правами».

У науково-правовій літературі так визначено поняття «зловживання процесуальними правами» – особливий вид процесуального злочину, що полягає в незаконному, несумлінному та неналежному використанні особою, яка бере участь у справі (за її дорученням), процесуальних прав, процесуальних дій (бездіяльність), які на вигляд відповідають вимогам процесуальних норм, але мають корисливий чи особистий характер і завдають шкоди інтересам судової влади та / або інтересам учасників, або інших форм недобросовісності, які вимагають процесуальну дію.

Оцінюючи поведінку учасників процесу, не варто забувати, що учасники процесу мають право захищати свої права та законні інтереси будь-яким способом, який він вважає найбільш ефективним, передбаченим законом, і немає зобов'язань піклуватися про комфортність процесу для іншої сторони. Він має право обирати активний чи пасивний спосіб захисту прав. Тому важливо визначити критерії кваліфікації поведінки учасників процесу, які вказуватимуть суду на те, чи є кожне конкретне використання процесуальних прав ознакою зловживання процесуальними правами, передбаченими законом, і справді, це порушує повноваження судової влади.

Однак, незважаючи на простоту законодавчого визначення зловживання процесуальними правами, більшість суддів, на жаль, не бажають виконувати свої зобов'язання щодо вжиття заходів для запобігання зловживанням та застосування таких заходів до учасників процесу, які вчиняють зловживання. Як наслідок, недобросовісні суб'єкти використовують механізми судового захисту для порушення прав і законних інтересів інших осіб, які є учасниками судового процесу, всупереч суспільним інтересам у забезпеченні ефективного правосуддя [4, с. 420].

Зловживання процесуальними правами – доволі суб'єктивне та оціночне поняття. Реалізація принципів змагальності в цивільному судочинстві спонукає учасників справи та їх представників використовувати всі можливі механізми правового захисту, у зв'язку з чим можливі певні зловживання. Водночас слід підкреслити, що зловживання правом слід вважати процесуальним правопорушенням лише за умови встановлення причинного зв'язку між зловживанням правом та шкодою, заподіяною іншому учаснику справи (визначаючи певні ризики). Тобто під зловживанням процесуальним правом, як особливим порушенням цивільного процесу, розуміється порушення умов правомірнього здійснення іншими учасниками даної справи своїх суб'єктивних цивільно-процесуальних прав.

Необхідно підкреслити, що Верховний Суд трактує зловживання такими правами як особливий вид цивільно-процесуального злочину, тобто зловживання судовим правом, яке порушує умови реалізації суб'єктивного цивільного процесуального права, і визначається як перевищення (або порушення) межі здійснення суб'єктивних прав (Постанова Верховного Суду № 552/2378/17 від 06.09.2018) [5]. Аналізуючи права та обов'язки, які визначені ст. 43 ЦПК України, можна зробити висновок, що вони відповідають одна іншій, але на рівні суб'єктивного ставлення учасників справи та суду.

Якщо ми говоримо про зловживання процесуальним правом, то передбачаємо можливі ризики (збитки) для іншого учасника справи (затягування розгляду справи, ненадання безпідставно витребуваних судом письмових, речових чи електронних доказів, їх недоступність своєчасно прийняти рішення, тому може бути неможливо виконати рішення тощо). З цього випливає, що, наприклад, якщо не буде подано відзиву, то це призведе до ухвалення неправосудного рішення. Водночас у разі ненадання відзиву на позовну заяву ризики результату вирішення справи припадають саме на учасника, який відмовився від реалізації власного процесуального права, тобто розглянувши справу на підставі наявних у суду матеріалів, він може ухвалити рішення без урахування прав та інтересів відповідача [6, с. 31–38].

Зазначимо, що залежно від певних факторів суди можуть по-різному розцінювати такі суперечливі норми цивільного процесу, як зловживання процесуальними правами. По-перше, це може бути оскарження рішення суду, яке не підлягає оскарженню, подання заяви про вирішення вже вирішеного судом питання, подання очевидно необгрунтованої апеляційної скарги чи інші подібні спроби, спрямовані на невиправдане зволікання або перешкоджати розгляду справи чи виконанню судового рішення. По-друге, можна вважати зловживанням правами в цивільному процесі подання кількох позовів проти одного відповідача про один і той самий предмет і з тих самих підстав, або за схожими предметами та з тих самих підстав, а також інші дії, спрямовані на маніпулювання. Автоматичний розподіл справ між суддями, пред'явлення необгрунтованих позовних заяв, які не містять предмета спору або спір є штучним, також вважаються зловживанням.

По-третє, доказами зловживання процесуальними правами можуть бути незаконне чи штучне об'єднання позовних вимог про зміну підсудності справи або умисна та неналежна участь чи висновок відповідачів (співвідповідачів) з тією самою метою порушення прав третіх осіб. Варто зазначити, що наведений перелік не вичерпний і може бути доповнений у кожному конкретному випадку. Тому частиною першою цієї статті чітко визначено, що зловживанням правом на позов є також вчинення інших подібних дій з метою безпідставного затягування або перешкоджання розгляду справи чи виконанню судового рішення. Це означає, що за відсутності таких підстав суд фактично може кваліфікувати ту чи іншу поведінку як зловживання процесуальними правами та встановити відповідальність за Кодексом [3].

Ознаки зловживання процесуальними правами в юридичній літературі, як правило, виявляються в: реалізації суб'єктивно особистих процесуальних прав всупереч їх призначенню; діях, вчинених без реальних підстав і певного штучного характеру, які призводять до неналежного цивільного судочинства, штучно ускладнюють, перешкоджають руху справи, а тому зловживання процесуальними повноваженнями є неекономною процесуальною дією, неприродною, яка виявляється, наприклад, у зайнятті непослідовних та суперечливих позицій у справі, врахуванні інших обставин, які можуть призвести суд до висновку про особа вчинила зловживання [6, с. 31–38].

Важливо зазначити, що окремі положення законодавства щодо кваліфікації зловживань видаються доволі суперечливими та неоднозначними. У літературі норми, що стосуються зловживань процесуальними правами, таких як подання безпідставних позовів, подання позовів без предмета спору або подання позовів у спорах штучного характеру (ст. 3, ч. 2 цивільної ст. 44 процесуального закону) особливо критикувалися. Варто погодитися, що конкретна норма прямо порушує Конституцію України (ст. 55) та право на судовий захист, гарантоване Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, ч. 1 ст. 6 Пакту зазначає, що кожен має право на справедливий і публічний судовий розгляд упродовж розумно-

го строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішуватиме спори щодо прав та обов'язків цивільного характеру.

Європейський суд з прав людини витлумачив це положення буквально як гарантію справедливого судового розгляду, одним з аспектів якої є доступ до судочинства. Тому у справі «Bellet v. France» було зазначено, що, враховуючи принципи верховенства права в демократичному суспільстві, рівень доступу, встановлений національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права осіб на правосуддя. Щоби доступ був ефективним, особа повинна мати чітку та реальну можливість оскаржити поведінку, яка є втручанням у її права [7].

Отже, для оцінювання процесуальних документів суд повинен провести загальний огляд матеріалів та оцінити докази, а на стадії прийняття судом позовної заяви така можливість відсутня, оскільки суд лише оцінює докази у справі в нарадчій кімнаті [8].

Основні питання та шляхи посилення правового захисту принципу недопустимості зловживань процесуальними правами в українському цивільному судочинстві:

- відсутність законодавчого визначення поняття «зловживання цивільно-процесуальним правом»;
- визначення того, чи є певні дії учасників цивільних справ зловживаннями такими правами, а відмінність від абсолютно законних чи завідомо протиправних дій не містить основних ознак або норм, передбачених законом;
- короткий (але не вичерпний) перелік видів зловживань процесуальними правами за Цивільним процесуальним кодексом України, які необхідно конкретизувати з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та української судової практики;
- недостатня практика судів щодо застосування норм відповідальності учасників за зловживання процесуальними правами;
- невстановлення того, що відвід судді без підстав або його інша несумлінна поведінка становили зловживання його процесуальними правами та, за таких обставин, понесення юридичної відповідальності.

З огляду на зазначене доцільно закріпити у цивільному процесуальному законодавстві України механізм притягнення до юридичної відповідальності учасників цивільного процесу за порушення обов'язку добросовісно здійснювати свої цивільні процесуальні права, тобто доповнити ЦПК України правовою нормою, яка чітко регламентувала би: дії, які потрібно кваліфікувати як зловживання цивільними процесуальними правами; заходи, які потрібно застосовувати до осіб, винних у порушенні приписів цивільного процесуального законодавства; витрати, які варто компенсувати у зв'язку з виявленням відповідних порушень.

Окрім цивільно-правової відповідальності, інструментами боротьби з порушенням процесуального права є такі:

- превентивні цивільно-процесуальні заходи, спрямовані на запобігання наслідкам дій, які створюють загрозу порушення норм цивільного процесу (роз'яснення учасникам справи, що вони є наслідками їх зловживання процесуальними правами);
- цивільно-процесуальні гарантії, спрямовані на мінімізацію негативного впливу дій учасників цивільного процесу, зокрема шляхом опитування осіб для погодження процесуальних дій (наприклад, задоволення клопотань про продовження затягування процесу);
- вчинення судом процесуальних дій, спрямованих на запобігання зловживанням процесуальними правами (наприклад, суд ініціює перевірку достовірності наданих стороною доказів для обґрунтування поважності причини неявки);
- настання шкідливих наслідків, не передбачених заходами цивільно-процесуальної відповідальності. Примусовий характер передбачає позбавлення особи можливості вимагати певного результату внаслідок обраної нею процесуальної поведінки (наприклад, прийняти рішення на підставі наявних у справі доказів, за відсутності доказів в іншій стороні);
- використання цивільно-процесуальних фікцій (зокрема, визнання фактів, призначених для з'ясування експертизи, або відмова у визнанні відповідно до ч. 1 ст. 146 ЦК України) [9].

Процесуальне законодавство містить адекватні механізми забезпечення дотримання сторонами судового процесу своїх процесуальних обов'язків. Суди повинні розробити прозорі та чіткі критерії, щоб відрізнити дії, спрямовані на справжній захист прав клієнтів, від дій, які використовуються для маніпулювання судовою системою, затягування судових розглядів тощо. Проте провідна роль цьому має належати Верховному Суду, який повинен встановлювати ці критерії, а не «виправляти помилки» судів нижчих інстанцій. Сподіваємося, що заходи процесуального примусу будуть ефективними механізмом забезпечення швидкого та справедливого вирішення спорів.

Таким чином, необхідність чіткого визначення критеріїв, за якими поведінка учасника судового процесу може вважатися зловживанням процесуальними правами, вважається нагальною, оскільки в деяких випадках межа між зловживанням правом і добросовісністю значно відрізняється. Поведінка, яка охоплює зловживання процесуальними правами, може мати необґрунтовані негативні наслідки для учасників процесу. На думку експертів, додаткового уточнення потребують такі питання: визначення засад, за якими позови визнаються безпідставними; визначення засад, за яких скарги, подання, скарги не розглядаються та не повертаються; роз'яснення заходів щодо запобігання зловживанням судами процесуальними правами [10, с. 708].

Висновки. Під зловживанням цивільними процесуальними правами варто розуміти певні дії однієї зі сторін спору, що спрямовані на затягування строків розгляду справи, на спричинення додаткових необов'язкових, згідно з матеріалам справи, витрат сторони, на вчинення стороною позасудових дій, які фактично свідчать про визнання позовних вимог, та / або інших дій, що передбачені законом та / або є такими, що на розсуд суду мають на меті створення перешкод здійсненню належного судочинства у конкретному спорі, що перешкоджає доступу сторони до правосуддя та реалізації права на справедливий суд. Сторони спору можуть клопотати про визнання певних дій іншого учасника справи такими, що мають ознаки зловживання цивільними процесуальними правами, та накладення передбаченого законом штрафу на такого учасника.

Запроваджені нововведення дуже актуальні, але не позбавлені недоліків, оскільки охоплюють найбільш поширені порушення цивільно-процесуальних прав, ігноруючи більш складні форми зловживань, так звані приховані зловживання (наприклад, зловживання поданням кількох позовів різного змісту / предмета), а також той факт, що судді неадекватно застосовують ці положення [11, с. 265–268].

Вважається, що суд повинен у кожній конкретній справі з'ясувати, чи добросовісно реалізують учасники цивільного процесу свої права в цивільному процесі. Звичайно, межа між добросовісним використанням цивільного процесуального права та зловживанням цивільним процесуальним правом є умовною. Однак для констатації фактів зловживання правом недостатньо покладатися лише на внутрішню впевненість судді, а потрібні конкретні докази для підтвердження відповідних фактів [12].

Список використаних джерел

1. Бакаєв Д. С. Концепція зловживання правом у правовій доктрині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Запоріжжя. 2018. 18 с.
2. Бобровник О. В. Зловживання процесуальними правами у цивільному процесі. *Право України*. 2016. № 7. С. 27.
3. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : моногр. Київ : Атіка, 2011. 420 с.
5. Ухвала ВС у справі про стягнення заборгованості від 06.09.2018, № 552/2378/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76350143&red=10000332474d13e4366010d4a735b8be5cdade&d=5>
6. Полянський Т. Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31–38. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vapny_2013_3_6.pdf
7. Практика Європейського суду з прав людини щодо України. Справа “Bellet v. France”. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf
8. PROBLEMS OF PROCEDURAL RIGHTS ABUSE URL: <http://journals.uran.ua>
9. Abuse of procedural rights in polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1560677855.pdf
10. Балюк М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Харків : Харків юридичний. 2015. 708 с.
11. Петренко В. С. Зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві. *Молодий вений*. 2016. № 6. С. 265–268.
12. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

References

1. Bakaiev D.S. (2018) Kontsepsiia zlozhyvannia pravom u pravovii doktryni: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.01 «Teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh uchen» [The concept of abuse of law in the legal doctrine: author's dissertation for the degree of Candidate of Juridical Sciences: specialty 12.00.01 «Theory and history of state and law; history of political and legal doctrines»]. Zaporizhzhia. 2018. [in Ukrainian].
2. Bobrovnyk O.V. (2016). Zlozhyvannia protsesualnymy pravamy u tsyvilnomu protsesi [Abuse of procedural rights in civil proceedings]. Law of Ukraine. № 7. С. 27. [in Ukrainian].
3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. [in Ukrainian].
4. Bychkova S.S. (2011). Tsyvilnyi protsesualnyi pravovyi status osib, yaki berut uchast u spravakh pozovnoho provadzhennia: monohr. [Civil procedural legal status of persons participating in lawsuit proceedings: monograph]. K.: Atika. 420 с. [in Ukrainian].
5. Ukhvala VS u spravi pro stiahnennia zaborhovanosti vid 06.09.2018, № 552/2378/17 [Decision of the Supreme Court in the case of debt collection dated 06.09.2018, No. 552/2378/17]. Retrieved from <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76350143&red=10000332474d13e4366010d4a735b8be5cdade&d=5>. [in Ukrainian].
6. Polianskyi T. T. (2013). Zlozhyvannia protsesualnymy pravamy: yurydychni zasoby poperedzhennia ta mozhyvosti yikh udoskonalennia. [Abuse of procedural rights: legal means of prevention and possibilities for their improvement]. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. № 3. С. 31-38. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vapny_2013_3_6.pdf. [in Ukrainian].
7. Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny shchodo Ukrainy. Sprava “Bellet v. France” [Case law of the European Court of Human Rights on Ukraine. Case «Bellet v. France»]. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf
8. PROBLEMS OF PROCEDURAL RIGHTS ABUSE. Retrieved from <http://journals.uran.ua>
9. Abuse of procedural rights in polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest. Retrieved from https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1560677855.pdf
10. Baliuk M.I. (2015). Praktyka zastosuvannia tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (tsyvilnyi protses u pytanniakh i vidpovidiakh). Komentari, rekomendatsii, propozytsii [Practice of application of the Civil Procedure Code of Ukraine (civil procedure in questions and answers). Comments, recommendations, suggestions]. M.I. Balyuk, D.D. Luspenyk. Kharkiv: Kharkiv legal. 708 с. [in Ukrainian].
11. Petrenko V.S. (2016). Zlozhyvannia protsesualnymy pravamy v tsyvilnomu sudochynstvi. [Abuse of procedural rights in civil proceedings]. Young Scientist. № 6. С. 265-268 [in Ukrainian].
12. European Convention on Human Rights. Retrieved from https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.02.2023